

Г.М. Жантелеуова*, ¹Ш.Ш. Турмаханбетова, А.Б.Майдырова

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан*

(e-mail: *zhanteleuova@mail.ru, ¹shakenss@mail.ru)

Экономиканың дамуындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің рөлі мен функциялары

Аңдатпа. Экономика саласындағы заманауи зерттеулерде әлеуметтік кәсіпкерлік белсенді зерттелетін салалардың бірі болып табылады. Бұл мақалада әлеуметтік кәсіпкерлік тұжырымдамасы, мәні және Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың негізгі алғышарттарына талдаулар берілген. Мақалада Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындардың ерекшеліктері мен сипаттамалары қарастырылған. Мақаланың негізгі мақсаты – Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуын нақты мысалдармен талдай отырып, оның экономиканы дамытудағы маңыздылығын айқындау. Осы саланың ел экономикасына тигізетін рөлі мен оны жетілдіруге қажетті факторларды анықтау.

Әлеуметтік кәсіпкерлік - құндылықтары бағалайтын тұрақты және инклюзивті кәсіпкерлікті алға жылжыту үшін, ресурстарды дұрыс пайдалануды қамтиды. Сондықтан, әлеуметтік кәсіпкерлік тұжырымдамасы әлі де толық зерттелмегендіктен, осы сала терең зерттеуді қажет етеді. Әлеуметтік кәсіпкерліктің дәстүрлі кәсіпкерліктен ерекшелендіретін негізгі факторлары - бұл кәсіпкерлердің экономикалық ресурстарды пайдалу мен әлеуметтік мүмкіндіктерді шешуі, ол - жаңашыл және заманауи жағдайларға бейімделген. Әлеуметтік кәсіпкерлікті терең зерттеу оның экономикалық рөлі мен стратегиялық міндеттерін анықтауды қажет етеді. Әлеуметтік кәсіпкерліктің мәні және оның қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуындағы рөлі өте зор, сондай-ақ осы салада қолайлы бизнес-климатты құру қажеттілігімен анықталады. Талдау нәтижесінде әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі ұғымдары нақтыланып, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің белгілері, ерекшеліктері, рөлі айқындалып, функцияларына талдау жасалған.

Түйін сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік, әлеуметтік мақсаттар, қоғамның осал топтары, әлеуметтік кәсіпкерлік санаттары.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-4-18-36>

Кіріспе. Әлеуметтік кәсіпкерлік Қазақстан экономикасында жуырда пайда болған сектор болып табылады. «Әлеуметтік кәсіпкерліктің» негізгі анықтамасы бойынша сұрақтар әлі толық ашылмай тұр. Әлемдік сарапшылар «әлеуметтік кәсіпкерлік» ұғымын коммерциялық емес салаға жатқызуға тырысуда. Әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл экономикалық тиімділікке қол жеткізу, кәсіпкерліктегі жаңашылдықты әлеуметтік миссиямен біріктіру және әлеуметтік қызметті жүзеге асыру тәсілі.

Шетел әдебиетінде әлеуметтік кәсіпкерліктің классикалық анықтамасын Грегори Диз «Әлеуметтік кәсіпкерліктің мәні» (1998) мақаласында берген, мұнда «әлеуметтік кәсіпкерлік – әлеуметтік мақсаттарға жету немесе әлеуметтік миссияны орындау үшін дәстүрлі кәсіпкерлік тәжірибені қолдану» [1].

Әлеуметтік кәсіпкерліктің анықтамасы төңірегіндегі қарама-қайшылықтарға терең шолу жасау оның бизнестің құралдары мен принциптерін әлеуметтік салаға қолдануға немесе бизнесті әлеуметтік ерекшеліктермен қамтамасыз етуге болады деген болжамнан нақты мүмкіндікке көшкенін көрсетеді. Осы компоненттер арасындағы өзара әрекеттесу. Қазіргі әлеуметтік кәсіпкерлік көптеген адамдар үшін кәсіп болып, АҚШ, Канада және Еуропада ғана емес, Азия, Африка және Латын Америкасында да маңызды зерттеулер саласына айналуымен ерекшеленеді [2].

Бірқатар авторлар өз зерттеулерінде әлеуметтік кәсіпкерлікті нарықтағы кемшіліктерді жұмсартатын қажетті әлеуметтік өзгерістерді енгізуге қабілетті құбылыс ретінде қарастыру керек деген қорытындыға келеді. Әлеуметтік маңызды мақсаттары бар және әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге бағытталған ұйымдарды немесе жобаларды құру мүмкіндіктерін іске асыру үшін ресурстарды басқарудың инновациялық тәсілі ретінде, әлеуметтік кәсіпкерлік халықтың нақты әлеуметтік топтары үшін нақты өзгерістер тудыруы мүмкін үдеріс, әрекет тәсілі, әлеуметтік мәселелерді шешу әдісі ретінде халықтың, мемлекет пен бизнестің мүдделерін қамтиды [3,4].

Дүниежүзілік тарих тұрғыда әлеуметтік кәсіпкерлік өте жас құбылыс бола отырып, әлеуметтік кәсіпкерлікті көптеген зерттеушілер қазірдің өзінде мемлекеттік, жеке және қайырымдылықпен қатар экономиканың толыққанды төртінші секторы деп атайды [5].

Әлеуметтік кәсіпкерліктің мәні және оның қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуындағы ролі өте зор, сондай-ақ осы салада қолайлы бизнес-климатты құру қажеттілігімен анықталады. Оның негізгі мақсаты – елдегі әлеуметтік кәсіпкерлікті тұрақты дамуы үшін нақты жағдайлар жасау, қолда бар ресурстарды біріктіру және әлеуметтік кәсіпорындардың қызметін ынталандыру [6].

Әлеуметтік кәсіпкерлік - құндылықтары бағалайтын тұрақты және инклюзивті кәсіпкерлікті алға жылжыту үшін, ресурстарды дұрыс пайдалануды қамтиды. Әлеуметтік кәсіпкерлік жаңашыл және заманауи жағдайларға бейімделген, қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталады. Сонымен, әлеуметтік кәсіпкерліктің теориясына шолу жасайтын болсақ, оның экономикалық ролі және тұрақты дамуына, стратегиялық міндеттеріне шолу жасау қажет.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері мыналар болып табылады:

- Әлеуметтік – экономикалық жүйедегі әлеуметтік кәсіпкерліктің ролі мен орнын анықтау;
- Әлеуметтік кәсіпкерліктің функцияларын талдау;
- Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің қалыптасуы мен даму ерекшеліктерін талдау.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті зерттеуде негізгі мақсаты - жаңа инновациялық әлеуметтік өнімдерді құруға ықпал ету, Қазақстандағы дамушы әлеуметтік кәсіпкерлік саласын нақты мысалдармен талдау және оны дамытудың маңыздылығын дәлелдеу.

Зерттеу объектісіне әлеуметтік саланы жетілдіру мақсатында ерекше бизнес - модель құрушы, әлеуметтік маңызы бар тауарлар мен қызметтерді ұсынуға негізделген, мүгедектігі бар азаматтарды жұмыспен қамтамасыз етуші, ауқымды әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған әлеуметтік кәсіпкерлік қызметі болып табылады. Жалпы мақаланы жазу барысында мынадай мақсаттар алға қойылды: Қазақстан экономикасын дамуындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің ролін айқындау, әлеуметтік кәсіпкерліктің жалпы қоғамға пайда келтіру бағыттарын анықтау, әлеуметтік кәсіпкерліктің кешенді функцияларын түсіндіру, мемлекеттік қолдау механизмдерін жетілдіру бағыттарын ұсыну. Мемлекет жүзеге асырып отырған әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға бағытталған саясатты зерттеу мен осы саланың қазіргі жағдайын бағалай отырып, оны жетілдіру тетіктерін анықтау. Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің келеңсіз құбылыстарын еңсеру мен оның үдемелі дамуы үшін жаңа тетіктер қажет. Мұндай тетіктерге қолдау шаралары мен жетілдіру тұжырымдамалары жатады. Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудағы маңызды механизмдердің бірі заңдық нормалар, қолдау шаралары және әлеуметтік жобаларды іске

қосу болып табылады. Зерттеу барысында әлеуметтік кәсіпкерліктің даму теориясын терең саралап зерттей келе, оның жаңа заманауи үлгісін, қазіргі Қазақстан экономикасына енгізу қажеттілігін көреміз. Бұл тұрғыда, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті ұйымдастыру арқылы осы бағыттағы мәселелерді шешу мүмкіндігін қарастыруға болады.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің анықтамасы әдетте коммерциялық кәсіпкерлік анықтамасына негізделген, оған әлеуметтік миссия және экономикалық - әлеуметтік аспектілерді сәйкестендіру қосылады. «Кәсіпкерлік» түсінігі кәсіпкердің энциклопедиялық сөздігінде былай деп жазылған: «кәсіпкерлік» (ағылшынша *entreprise*) – пайда немесе жеке табыс алу мақсатында бағытталған, кез-келген азаматтың таңдаған өзіндік қызметі [7]. Әлеуметтік кәсіпкерлік 1970 жылдардың аяғында, жұмыссыздықтың өсуі мен экономикалық өсудің төмендеуі кезінде пайда болды. Дәстүрлі бизнес пен волонтерлік элементтерді біріктіру мүмкіндігі әлеуметтік кәсіпкерлікке тән [8]. Қазіргі уақытта әлеуметтік кәсіпкерлік Ресейде 10 жылдан астам, Қырғызстанда - 7 жылдан астам уақыт жұмыс істеп келеді. Ал, Қазақстанда ол дамудың алғашқы кезеңінде. Ресми мәліметтер бойынша, Қазақстанда 300-ге жуық әлеуметтік кәсіпкер, бейресми мәліметтер бойынша 500-ге жуық әлеуметтік кәсіпкер бар.

Әлеуметтік кәсіпкерлік тақырыбын зерттеу қажеттілігі - әлеуметтік кәсіпкерлік тұжырымдамасының жеткіліксіздігін көптеген теориялық зерттеулермен расталады. Дәстүрлі кәсіпкерліктен әлеуметтік кәсіпкерлікті ажырататын негізгі фактор - әлеуметтік мүмкіндіктер. Жүргізілген талдау нәтижесінде әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі ұғымдары нақтылып, әлеуметтік кәсіпорындардың сипаттамалары, ерекшеліктері, түрлері талданады.

Мақаланың өзектілігі нарықтық экономиканың дамуында шешуші рөл атқаратын қазіргі әлеуметтік кәсіпкерліктің мазмұны, құрылымдық өзгерістері мен функцияларын зерттеу қажеттілігімен байланысты. Әлеуметтік және экономикалық әсерлердің ерекше үйлесіміне ие, әлеуметтік кәсіпкерліктің маңызы зор. Әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік мәселелерді шешудің тиімді тетіктерін іздеуге, әлеуметтік шиеленісті бәсеңдетуге бағытталған, мемлекеттің кейбір функцияларын жүзеге асыруға қабілетті.

Зерттеу барысында ғылыми жаңалығы бар келесі маңызды нәтижелерге қол жеткізілді:

- 1) Әлеуметтік кәсіпкерліктің ерекшеліктері айқындалып оның әлеуметтік-экономикалық жүйедегі орны мен рөлі көрсетілді;
- 2) Әлеуметтік кәсіпкерліктің пайда болу көздері мен себептері анықталды;
- 3) Әлеуметтік кәсіпкерлік функциялары, белгілері мен критерийлері негізделді.

Тақырыптың теориялық және тәжірибелік маңыздылығы Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындардың ерекшеліктерін, ролі мен функцияларын талдау, әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуын нақты мысалдармен көрсету, ел экономикасына типізетін ролін айқындау болып табылады.

Зерттеу әдістері. Зерттеуді жүргізу барысында пайдаланылған әдістеме библиографиялық зерттеуге, құжаттық, сапалық, әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты дамуға қалай ықпал ететінін білу үшін кейбір әлеуметтік жобалардың қызметін зерттеуге бағытталады. Әлеуметтік кәсіпкерліктің даму теориясына назар аударатын, осы мәселе бойынша әдебиеттерге шолу жасалды. Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуын талдай отырып, оған әсер етуші факторларды анықтауға мүмкіндіктер талдау жасалды. Мақаланы зерттеу барысында алға қойылған мақсаттарға жету үшін салыстырмалы талдау және жинақтау, себеп-салдарына байланысты болжау әдістері, әдебиеттік шолу қолданылды. Теориялық ережелерді және қорытындыларды негіздеу үшін отандық және шетелдік әдебиеттер мен мерзімдік басылымдар пайдаланылды.

Нәтижелер.

Қазақстанда 2021 жылғы 6 шілдеден бастап, «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне кәсіпкерлік, әлеуметтік кәсіпкерлік және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу

туралы» Заң қолданысқа енгізіледі [9]. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы қорытындысы бойынша әлеуметтік кәсіпкерлердің дамуы мен жоғары сандық көрсеткіші: бірінші орында - Түркістан облысында, екінші орында – Нұр-Сұлтан қаласы, үшінші орында – Алматы облысында болып отыр [10].

Жалпы Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерін тіркеудің алғашғы жұмысын 2019 жылы ҚР - ның Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі жүргізген. Анықталған есептемелерге сәйкес, 2019 жылы Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілернің саны – 152 субъекті. Қазақстанда 2021 жылдың шілде айы есебі бойынша салық жеңілдіктерін пайдаланушы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері – 105 кәсіпорын болып отыр. 2021 жылы алғаш рет «Әлеуметтік кәсіпкерлік» ұғымы енгізілді. «Әлеуметтік кәсіпкерлік» туралы Заң 1 қаңтар 2022 жылдан бастап күшіне енді. Бұл Заң жобасы қабылданғанға дейін, заңды қабылдауға дайындық жұмыстары жүргізіліп, әлеуметтік кәсіпкерлердің реестрін құру тәртібі, әлеуметтік кәсіпкерлік статусын берудегі өңірлік комиссияларды құру тәртібі мен олардың жұмыстары, әлеуметтік кәсіпорындарды құрудағы басты талаптар мен әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдауды іске асырудың тәртібі дайындалды.

Сурет 1 – Әлеуметтік кәсіпкерлік пен кәсіпорынның түбегейлі ерекшеліктері

Австралияда, Ұлыбританияда, АҚШ-та, Канадада және басқа да елдерде «әлеуметтік кәсіпорын» термині өткен ғасырдың соңғы жылдарында пайда болды, ол коммерциялық модель ретінде ұйымдастырылып, әлеуметтік кәсіпкерлік: қонақ үйі, экология, өнер және басқа секторларда өркендей бастады. 2010 жылы Австралияда әлеуметтік кәсіпкерліктің белсенділігіне талдау жасалаған. Жүргізілген сауалнамаға әртүрлі нарықтардағы 20 мың әлеуметтік кәсіпорындар қатынасып, қорытындысында бұл саланың ұлттық ЖІӨ-нің екі-үш пайызын құрайтындығы анықталған. (Барракет және т.б., 2010) [11-12].

Еуропа елдерінде мұндай әлеуметтік бағыттағы бизнес-жобалар ондаған мың, олардың ЖІӨ-дегі үлестік салмағы 8-10 пайызды құрайды [13].

Сурет 2 – Әлеуметтік мақсаттарға жету немесе әлеуметтік миссияны орындау Ескерту – Авторлармен құрастырылған

Кез-келген елдің экономикасы үшін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың пайдалы тиімділігі: әлеуметтік жағдайларды шешу, жаңа немесе бұрын қолданыста болмаған экономикалық ресурстарды іздеу, қоршаған ортаны ластау мәселесін қарастыру, жұмысбастылықты арттыру, аз қамтылған отбасылардың санын азайту, мүгедектігі бар тұлғаларды жұмыспен қамту, балалар тәрбиесі мен денсаулығын жақсарту және т.б. Осы тұрғыда әлеуметтік кәсіпкерлікте инновациялық идеяларды жүзеге асыру қажет болады.

Біріншіден, әлеуметтік кәсіпкер инновацияларды енгізу арқылы бұрын талап етілмеген ресурстарды шоғырландыра отырып, ел экономикасына оң әсер етеді. Екіншіден, әлеуметтік кәсіпкерлер өз идеяларын іске асыру үшін инвестиция салуға және тәуекелге дайын, бұл олардың қызмет ауқымының өсуіне ықпал етеді. Үшіншіден, әлеуметтік кәсіпорын - өзін-өзі ақтауға және қаржылық тұрақтылыққа ұмтылады, бұл елдің стратегиялық дамуы мен бюджетіне жағымды әсер етеді [14].

Талқылау. Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің даму барысы тек заң шығарумен шектелмеуі тиіс. Әлеуметтік кәсіпкерліктің тиімділігі - әлеуметтік күрделі мәселелерді шешу деңгейімен тікелей байланысты. Әлеуметтік сала ел экономикасында зор сұранысқа ие, сондықтан осы саланы дамыту қажеттілігі туындайды. Аталған әлеуметтік күрделі мәселелердің басым бөлігі, біріншіден, жекелеген әлеуметтік салаларының (білім, денсаулық, мәдениет, спорт, жұмыссыздықтың азаюы, кәсіпкерлік т.б) дамуына, екіншіден мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін дамыту мен шығаруға мүмкіндік береді. Жалпы алғанда, еліміздің әлеуметтік кәсіпкерлік саласында мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін дамыту, ішкі нарықтағы сұранысты қамтамасыз етуге көмектеседі.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік саласында мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін дамыту мен осы өнімдердің сұранысын қанағаттандыруда төмендегідей шарттар мен факторларды айта аламыз:

- жаңа өндірістік цехтарды ашу;
- мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдерге сұраныстың өсуі;
- мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін дамытудың ресурстық-технологиялық негіздері (протездік-ортопедиялық өндіріс мен қызметі, сурдотехникалық құралдар өндірісі мен қызметі, тифлотехникалық құралдар өндірісі мен қызметі, міндетті гигиеналық құралдар өндірісі, жеке көмекшінің қызметтері, ымдау тілі маманының қызметтері, санаторлық-курорттық емдеу қызметі, кресло-арбалар өндірісі мен қызметі және т.б.).

Қазақстанда мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісі мен осы саладағы сервистік қызмет, әлеуметтік мәселелердің екінші бағыты бола отырып, осы саладағы қиындықтарды азайтуға мүмкіндік береді.

Сурет 3 – Қазақстанда тіркелген 2015 – 2020 жылдар бойынша мүгедектер саны, адам Ескертпе –ҚР ҰСБ мәліметтері негізінде автормен құрастырылған

Қазақстанда тіркелген 2015 – 2020 жылдар бойынша мүгедектігі бар адамдар саны 2015 жылы – 637217 адам болса, соның ішінде 18 жасқа дейінгі жасөспірімдер саны – 75712 адам, 2016 жылы – 651924 адам болса, соның ішінде 18 жасқа дейінгі жасөспірімдер саны – 79662 адам болған. Ал 2017 жылы – 662544 адам болса, соның ішінде 18 жасқа дейінгі жасөспірімдер саны – 83462 адам, 2018 жылы бұл көрсеткіш – 680025 адам, соның ішінде 18 жасқа дейінгілер саны – 86956 адамды құрайды. 2019 жылы – 695253 адам болса, соның ішінде 18 жасқа дейінгі жасөспірімдер саны – 91573 адам, 2020 жылы бұл көрсеткіш – 695131 адам, соның ішінде 18 жасқа дейінгілер саны – 94660 адамды құрайды. Бұл көрсеткіштерден Қазақстандағы мүгедектігі бар азаматтар санының жылдан – жылға көбейіп келе жатқандығын көреміз. Соның ішінде 18 жасқа толмаған жасөспірімдердің де санының жоғарылап келе жатыр.

Сурет 4 – Қазақстанда тіркелген 2015 – 2020 жылдар бойынша мүгедектігі бар 18 жасқа дейінгі жасөспірімдердің пайыздық өсім көрсеткіштері, %

Ескертпе –ҚР ҰСБ мәліметтері негізінде автормен құрастырылған

Қазақстанда мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісі мен осы саланың сервистік қызметі, осы бағытта тауарлы өнімдер дайындауға мүмкіндік беру мен сервистік қызметтің дамуын жетілдіру, әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі факторы бола алады. Қазақстандағы мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісі мен осы тауарлардың сервистік қызметін дамыту жобалары - әлеуметтік кәсіпкерлік аясында шешуге мүмкіндіктер береді. Өнімдер мен қызметтер сұранысын қанағаттандыру, арқылы мүгедектігі бар азаматтарға арналған импорттық өнімдерді, отандық өнімдерге ауыстыру арқылы бәсекеге қабілеттілікті арттырып қана қоймай, осы салада қызмет көрсетуші шағын кәсіпорындарды дамытуға ықпал етеді.

Қазақстанда мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін екі негізгі бағытта дамыту ұсынылады: мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер шығару (протездік-ортопедиялық өндіріс, сурдотехникалық құралдар өндірісі, тифлотехникалық құралдар өндірісі, міндетті гигиеналық құралдар өндірісі, кресло-арбалар өндірісі және т.б.) және мүгедектігі бар азаматтарға арналған тауарларға сервистік қызметтер көрсету (протездік-ортопедиялық, сурдотехникалық және тифлотехникалық құралдарды, кресло-арбаларларды жөндеу қызметі, мүгедектігі бар азаматтар үшін жеке көмекшілерді, ымдау тілі маманын дайындау және оқыту).

Мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісінің дамуы және өндіріс туралы шешім маңызды факторларға тәуелді. Мұндай факторларға келесілерді жатқызуға болады:

- өңірде шикізатқа қолжетімдік немесе өңдеуші кәсіпорындарды қажетті шикізатпен сенімді қамтамасыз ететін көлік инфрақұрылымының болуы;
- ішкі нарықты дамыту, экспорт және халықаралық нарықтағы бәсекелестіктің мүмкіндігін жоғарлату;
- өндірістік технология мәселелерін шешу;
- мемлекеттік деңгейде қажетті қаржыландыру;
- олардың әрқайсысы бойынша жоспар құрылуы қажет.

Қазіргі уақытта мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісі мен осы тауарлардың сервистік қызметі - әлеуметтік өнеркәсіпті дамытудың ажырамас бөлігі. Осы әлеуметтік өндірістің дамуы үшін тек нормативтік құжаттар мен қаржыландыру механизмін әзірлеу ғана емес, халықаралық конгресс, форум, тәжірибе алмасу және ақпаратпен алмасу үшін арнайы алаңдарды ұйымдастыру қажет.

Мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісіндегі жүзеге асыру үшін, өндірістік зертхана мен әлеуметтік өндіріске арналған ғимараттарды жеңілдікпен беру қажет. Осыны ескере отырып, авторлық тұжырымдамалар келесідей дәлелдемелерге саяды:

- 1) Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту қажеттілігін Республика шеңберінде жетілдіру;
- 2) Еліміздің әлеуметтік кәсіпкерлік саласында мүгедектігі бар азаматтарға арналған өнімдер өндірісін дамыту мен ішкі нарықтағы сұранысты қамтамасыз етуді жетілдіру;
- 3) Осы саланы қаржыландыру механизмдерін әзірлеу;
- 4) Халықаралық конгресс, форум, конференциялар ұйымдастыру арқылы, тәжірибе мен ақпарат алмасудың арнайы алаңдарын ұйымдастыру.

Қазақстан Республикасы өңірлері бойынша әлеуметтік кәсіпкерлікті қаржылық қолдау шеңберін жетілдірудің көптеген аргумені бар.

Біріншіден, Қазақстан экономикасында әлеуметтік кәсіпкерлік - әлеуметтік мәселелерді шешудің аса қажетті саласы болып табылады. Екіншіден, әлеуметтік орта мен әлеуметтік өнім өндірудің ортақ нарығын қалыптастырады. Үшіншіден, бұл сала шаруашылық субъектілердің экономикалық қарым-қатынасының жиынтығы ретінде түсіндіріледі.

Әлем экономикасындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму көрсеткіштерін сипаттайтын жиынтық үлесті бағалайтын болсақ, мынадай ерекшеліктерді көреміз. Бүкіл әлемдегі әлеуметтік кәсіпкерлер санының көбеюі - әлеуметтік проблемаларды шешуге көмектеседі. Бірақ әлемнің қай елдерінде даму өсімі туралы деректер аз. Бұл мәселені шешу үшін Thomson Reuters қоры Deutsche Bank-тің CSR Made for Good global enterprise бағдарламасымен бірігіп, 2016 жылы әлеуметтік кәсіпкерлер үшін ең үздік елдер бойынша алғашқы жаһандық сарапшылардың сауалнамасын жүргізіп, ол кеңінен пікірталас тудырды [15].

Ресей мемлекетіндегі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы - әлеуметтік бизнесті жүргізу нысандарын дамыту, халықтың әлеуметтік, мәдени және экологиялық мәселелерін шешу, халықтың ерікті (волонтерлік) секторының жұмысын дамыту болып табылады [16].

Мысалы, Алжирдің экономикасындағы әлеуметтік кәсіпорындарға талдау жасасақ, 2020 жылғы есеп бойынша соңғы үш жылда олардың өсуі терең тамыр жайған. Бұл елде әлеуметтік кәсіпорындар өнер мен қолөнерден бастап, азық-түлікпен тамақтануға дейінгі, сондай-ақ таза технологиялардан бастап, туризммен білімге дейінгі бірқатар бағыттар бойынша белсенді жұмыстар жүргізіп жатқандығы анықтаған [17].

Греция мемлекетіндегі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына талдау жасайтын болсақ, кооперативтер, әлеуметтік кәсіпорындар мен экономикадағы басқа да ұйымдар - Грекияның кедейлік пен жұмыссыздық сияқты кейбір маңызды мәселелерін шешуге және егде жастағы адамдарға, мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау көрсетуге көмектеседі [18].

Қазіргі есеп бойынша Ұлыбританияда 100 мың әлеуметтік кәсіпорын жұмыс істейді, олар экономикаға £60 млрд. үлес қосып, 2 млн. адамға жұмыс беруші кәсіпорындар. Әлеуметтік кәсіпорындар Ұлыбритания экономикасының мынадай секторында: тұтыну, тауарлар мен қызметтер өндірісі, жоғары сапалы мемлекеттік қызметтер, шығармашылық агенттіктер, өнер ұйымдары, пайдалы жобалар, қалдықтарды басқару, өңдеу және т.б. қызметтерде жұмыс атқаруда. Сонымен қатар, қоғамдағы медициналық қызмет көрсетуші кәсіпорындардың үштен бір бөлігі - әлеуметтік кәсіпорындар болып табылады. Соңғы зерттеулер бойынша, әлеуметтік кәсіпорындар - даму мен инновацияларды, теңсіздікті азайтуды, жұмыс орындарын құру мен неғұрлым инклюзивті экономика құруда дәстүрлі бизнесті басып озып отыр [19].

Social Enterprise UK (SEUK- бұрынғы атауы Social Enterprise Coalition) — 2002 жылы сәуірде Ұлыбританияда құрылған қоғамдық компания [20]. Ол Ұлыбританиядағы әлеуметтік кәсіпкерлік қозғалысы үшін ұлттық мүшелік және адвокаттық орган ретінде қызмет етеді.

Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» статусын алушы азаматтар санаты 8 негізгі категориялардан тұрады. Ол келесі кестеде берілген.

Кесте 1. Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» статусын алушы азаматтар санаты

№	Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» статусын алушы азаматтар санаты
1.	Мүгедектер (1,2,3 – ші топтағы), мүгедек баланы тәрбиелеп отырған ата-аналар және басқа да заңды өкілдер
2.	зейнеткерлер және зейнеткерлік жас алдындағы азаматтар (жасына байланысты зейнетақы төлемдерін алуға құқық беретін жас басталғанға дейін бес жыл ішінде)
3.	жиырма тоғыз жасқа дейінгі балалар үйінің тәрбиеленушілері және балалар үйлерінің, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мектеп-интернаттардың түлектері
4.	қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемелерінен жазасын өтеуден босатылған адамдар-босатылғаннан кейін он екі ай ішінде
5.	белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар
6.	аз қамтылған, көп балалы немесе толық емес отбасыларға жататын ата-аналар және басқа да заңды өкілдер, сондай-ақ «Алтын алқа», «Күміс алқа» алқаларымен наградталған немесе бұрын «Батыр Ана» атағын алған, сондай-ақ I және II дәрежелі «Ана даңқы» ордендерімен наградталған көп балалы аналар
7.	наркологиялық науқастарды медициналық-әлеуметтік оңалтудан немесе психикаға белсенді әсер ететін заттарға байланысты емдеуден өткен адамдар-оңалту немесе емдеу жүргізілгеннен кейін он екі ай ішінде
8.	қандастар

Дереккөз: авторлар дереккөз негізінде құрастырған [9].

Заң шеңберінде Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» статусын алушы азаматтар санаты - әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері төрт санатқа бөлінген. Ол келесі кестеде берілген.

Кесте 2. Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» санаттары бойынша субъектілер

Санаттар бойынша субъектілер	Қазақстан Республикасы бойынша «Әлеуметтік кәсіпкер» санаттары бойынша субъектілер
1 -ші санаттағы субъектілері	ата-аналары және мүгедек баланы тәрбиелеп отырған басқа да заңды өкілдері; зейнеткерлер мен зейнеткерлік жас алдындағы азаматтар (жасына байланысты зейнетақы төлемдерін алуға құқық беретін жас басталғанға дейін бес жыл ішінде); балалар ауылдарының тәрбиеленушілері және балалар үйлерінің, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мектеп-интернаттардың жиырма тоғыз жасқа дейінгі түлектері; қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемелерінен жазасын өтеуден босатылған адамдар - босатылғаннан кейін он екі ай өткен соң; табысы аз, көп балалы немесе толық емес отбасыларға жататын ата-аналар және басқа да заңды өкілдер, сондай-ақ «Алтын алқа», «Күміс алқа» алқаларымен марапатталған немесе бұрын «Батыр Ана» атағын алған, сондай-ақ I және II дәрежелі «Ана даңқы» ордендерімен марапатталған көп балалы аналар; оңалту немесе емдеу жүргізілгеннен кейін он екі айдан соң наркологиялық науқастарды медициналық-әлеуметтік оңалтудан немесе психобелсенді заттарға байланысты емдеуден өткен адамдар сияқты санаттағы адамдардың қандастар
2-ші санаттағы субъектілері	1 – ші санатқа жататын азаматтарға тауарларды өндіретін, қызметтер мен жұмыстарды көрсететін субъектілері
3-ші санаттағы субъектілері	мүгедектерге арналған, олардың тіршілік әрекетінің шектеулерін еңсеруге немесе орнын толтыруға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау үшін, сондай-ақ жоғарыда көрсетілген басқа адамдарға арналған, қоғамдық пайдалы қызметке қатысу үшін басқа азаматтармен тең мүмкіндіктер жасау үшін тауарлар өндіру, жұмыстар орындау, қызметтер көрсету жөніндегі қызметті жүзеге асырушы субъектілер
4-ші санаттағы субъектілері	отбасын нығайтуға, балалардың отбасылық тәрбиесін қамтамасыз етуге және ана мен баланы қолдауға бағытталған психологиялық-педагогикалық және өзге де қызметтерді көрсету бойынша; балалардың демалысын және сауықтырылуын ұйымдастыру бойынша; мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, техникалық және кәсіптік білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыру бойынша; мүмкіндіктері шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау, негізгі орта және жалпы орта білім берудің оқу бағдарламаларын меңгеруде, дамуда және әлеуметтік бейімделуде және т. б. қиындықтарға тап болған білім алушылар мен тәрбиеленушілерге медициналық және әлеуметтік көмек көрсету бойынша қызметтерді жүзеге асырушы субъектілер

Дереккөз: авторлар дереккөз негізінде құрастырған [9].

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің мәліметтерінде көрсетілген 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің тізілімі төмендегідей болып отыр [21].

Кесте 3. ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің санаттары бойынша бөлінуі

ҚР- дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің санаттары бойынша бөлінуі	саны	%
Әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы саны	25	100
Соның ішінде:		
1- ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер	11	44
2- ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер	1	4
3- ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер	5	20
4- ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер	3	12
1-4 - ші санатқа жатпайтын әлеуметтік кәсіпкерлер	5	20

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

Жалпы тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлер саны – 25 субъекті, оны 100% деп алсақ, соның ішінде: 1- ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер саны – 11, яғни 44%, 2 - ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер – 1 кәсіпкер, 4%, 3 - ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер саны-5 кәсіпкер, 20%, 4 - ші санатқа жататын әлеуметтік кәсіпкерлер -3 кәсіпкер, 12%-ды құрайды және 1-4 - ші санатқа жатпайтын әлеуметтік кәсіпкерлер саны 5 субъекті, 20%-ды құрайды.

Сурет 5 – ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің санаттары бойынша бөлінуі
Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырылу құрылымы төмендегі кестеде берілген.

Кесте 4. ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырылу құрылымы

ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырылу құрылымы	саны	%
Әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы саны - барлығы	25	100
Жауапкершілігі шектеулі серіктестік (ЖШС)	13	52
Жеке кәсіпкерлік (ЖК)	7	28
Қоғамдық бірлестік (ҚБ)	5	20

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

ҚР - дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырылу құрылымы бойынша талдау жасасақ, жалпы саны – 25 субъект, яғни 100% деп алсақ, соның ішінде: жауапкершілігі шектеулі серіктестік (ЖШС) негізінде құрылғандар саны – 13 кәсіпорын, жеке кәсіпкерлік (ЖК) негізінде құрылғандар саны – 7 кәсіпорын, қоғамдық бірлестік (ҚБ) негізінде құрылғандар саны – 5 кәсіпорынды құрайды. Жоғардағы кестеде көрсетілгендей, жалпы әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің жауапкершілігі шектеулі серіктестік (ЖШС) негізінде құрылғандардың үлесі – 52%, жеке кәсіпкерлік (ЖК) негізінде құрылғандардың үлесі – 28%, қоғамдық бірлестік (ҚБ) негізінде құрылғандардың үлесі – 5% - ды құрайды.

Сурет 6 – ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырылу құрылымы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

Келесі кестеге талдау жасайтын болсақ, ҚР- дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің облыстар бойынша саны берілген. 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша Қарағанды облысы бойынша – 2 әлеуметтік кәсіпорын, Қостанай облысы бойынша – 5 әлеуметтік кәсіпорын, Батыс Қазақстан облысы бойынша – 3 әлеуметтік кәсіпорын, Ақтөбе облысы бойынша – 3 әлеуметтік кәсіпорын, Шығыс Қазақстан облысы бойынша – 2 әлеуметтік кәсіпорын, Атырау облысы бойынша – 1 әлеуметтік кәсіпорын, Ақмола облысы бойынша – 4 әлеуметтік кәсіпорын тіркелген.

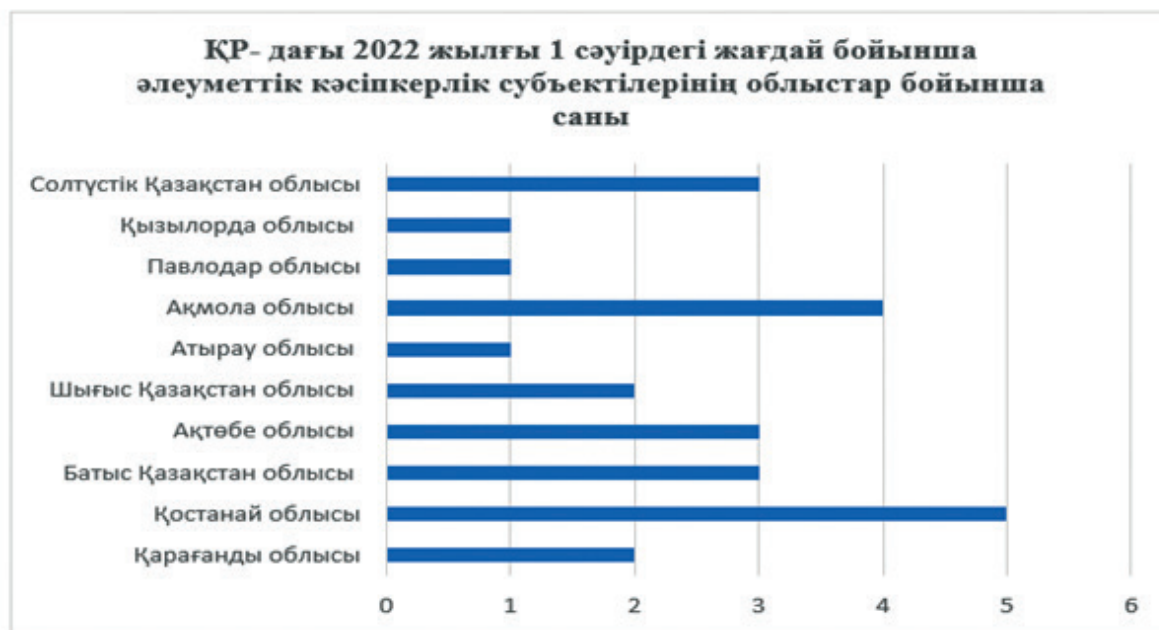

Кесте 5. ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің облыстар бойынша саны

Облыстар бойынша тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлер саны	саны
Қазақстан Республикасы бойынша барлығы	25
Қарағанды облысы	2
Қостанай облысы	5
Батыс Қазақстан облысы	3
Ақтөбе облысы	3
Шығыс Қазақстан облысы	2
Атырау облысы	1
Ақмола облысы	4
Павлодар облысы	1
Қызылорда облысы	1
Солтүстік Қазақстан облысы	3

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

Ал Павлодар облысы бойынша – 1 әлеуметтік кәсіпорын, Қызылорда облысы бойынша – 1 әлеуметтік кәсіпорын, Солтүстік Қазақстан облысы бойынша – 3 әлеуметтік кәсіпорын тіркелген. Бұл көрсеткіштерден әлеуметтік кәсіпкерліктің жаңа қарқынмен даму үрдісінде екендігін көреміз. Бұдан әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерін тіркеудегі жалпы процесінің ұзақтығы мен қағазбастылықтың болуы деген тұжырым жасаймыз.

Сурет 7 – ҚР-дағы 2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің облыстар бойынша саны
Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

Тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлердің қызмет көрсету түрлері бойынша төмендегі кестеде берілген.

Кесте 6. Тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлердің қызмет көрсету түрлері

Тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлер саны	Облыстар бойынша	саны
Қазақстан Республикасы бойынша барлығы	-	25
Алкогольсіз сусындар мен минералды сулар өндіру	Қарағанды облысы	1
Арнайы киім өндіру, аумақтарды абаттандыру, жиһаз өндірісі	Қарағанды облысы	1
Метал емес қалдықтарды өндіру, құрылыс бұйымдарын өндіру	Қостанай облысы	1
Қоғамдық ұйымдық қызметтер	Қостанай облысы Батыс Қазақстан облысы	3
Адам тасмалы қызметі	Қостанай облысы	1
Аумақтарды абаттандыру, жиһаз өндірісі, қайта өңдеу өндірісі	Қостанай облысы	1
Сусындар беру қызметі	Батыс Қазақстан облысы	1
Әлеуметтік қызметтер ұсыну	Батыс Қазақстан облысы	1
Жеңіл өнеркәсіп	Ақтөбе облысы	1
Қызметтер көрсету	Ақтөбе облысы	1
Білім беру қызметін көрсету	Ақтөбе облысы	1
Қарттар мен мүгедектерді күту жөніндегі қызмет	Шығыс Қазақстан облысы	1
Мектепке дейінгі білім беру, өзге де қызметтер	Шығыс Қазақстан облысы Ақмола облысы	3
Денсаулық саласы бойынша қызметтер	Атырау облысы	1
Тері, тоқыма және трикотаж өндірісі	Ақмола облысы	1
Мейрамхана, тамақ өнімдерін жеткізу қызметі	Ақмола облысы	1
Білім беру саласындағы өзге де қызметтер мен бөлшек сауда	Павлодар облысы	1
Тігін саласы, инвотакси қызметі	Қызылорда облысы	1
Арнайы дәрігерлік практика қызметі	Солтүстік Қазақстан облысы	1
Көлік құралдарын жүргізушілерді даярлау мектебі қызметі	Солтүстік Қазақстан облысы	1
Тігін тігу қызметі	Солтүстік Қазақстан облысы	1

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика министрлігі [21].

Тіркелген әлеуметтік кәсіпкерлердің қызмет көрсету түрлері бойынша әртүрлі бағыттарды қамтиды. Атап айтсақ, алкогольсіз сусындар мен минералды сулар өндіру, арнайы киім өндіру, аумақтарды абаттандыру, жиһаз өндірісі, метал емес қалдықтарды өндіру, құрылыс бұйымдарын өндіру, қоғамдық ұйымдық қызметтер, тасмалдау қызметі, қайта өңдеу өндірісі, әлеуметтік қызметтер ұсыну, жеңіл өнеркәсіп, білім беру қызметін көрсету, қарттар мен мүгедектерді күту жөніндегі қызметтер, мектепке дейінгі білім беру, тері, тоқыма және трикотаж өндірісі, бөлшек сауда, мейрамхана, тамақ өнімдерін жеткізу қызметі, тігін саласы, инвотакси қызметі, арнайы дәрігерлік практика қызметі, көлік құралдарын жүргізушілерді даярлау мектебі қызметі мен тігін тігу қызметі болып табылады.

Бүкіл әлемде әлеуметтік кәсіпкерлер санының көбеюі - бизнестегі әлеуметтік проблемаларды шешуге көмектесу үшін қажет. Бірақ нақты қай елдерде өсімнің жоғарылауын көрсететін деректер аз. Осы мәселені шешу үшін, алғаш рет 2016 жылы әлеуметтік кәсіпкерлер үшін ең үздік елдерді анықтау мақсатында, Thomson Reuters қоры Deutsche Bank-тің CSR Made for бірігіп, Good global enterprise бағдарламасы негізінде, алғашқы жаһандық әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы 900-ге жуық сарапшылары арасында онлайн сауалнама өткізді. 2019 жылы сауалнаманы қайталап өткізіп, таңқаларлық

нәтижелерге қол жеткізді. 2019 жылдың қорытындысы бойынша әлемнің ең ірі 45 елінің экономикасының күш-қуатымен әлсіздігінің бағыттары және соңғы үш жылда олардың қалай өзгергені анықталды. Зерттеушілерден, әлеуметтік кәсіпкерлерден, инвесторлардан, шенеуніктерден және т.б. сұрастыру арқылы ұйым әлеуметтік кәсіпкерлік дамуына ең жақсы шарттары бар елдердің рейтингісін құрды [15].

Кесте 7. Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қолайлы ең үздік топ-10 ел

№	Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қолайлы ең үздік елдердің ерекшеліктерін талдау	
	Елдер атауы	Өзіндік ерекшеліктері мен жоғары көрсеткіштері
1	Канада	Әлеуметтік қорғауда жоғарғы басымдыққа ие, әділ салық салу саясаты бар
2	Австралия	Әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау саясаты мен бизнес үшін достық орта жақсы дамыған
3	Франция	Гранттарға қол жеткізу оңай
4	Бельгия	Әлеуметтік кәсіпкерлерді қолдау мен гранттық қаржыландыру оңай
5	Сингапур	Мемлекеттік саясат пен гранттық қаржыландыруға қол жеткізу оңай
6	Дания	Әлеуметтік кәсіпкерлер білікті кадрларды оңай тарта алады, гранттарға қол жеткізу, үкімет пен бизнес жүргізу және әлеуметтік кәсіпкерлердің жұмысын халықтың түсінуі жоғарғы балға ие
7	Нидерланды	Қаржылық емес қолдауларға қиындықсыз қол жеткізу және үкіметпен бизнес жүргізудің жеңілдігі
8	Финляндия	Гранттық қаржыландыруға қол жеткізу оңай
9	Индонезия	Әлеуметтік кәсіпкерлерге бизнесті дамыту мен өсіру үшін тамаша жағдайлар жасалған
10	Чили	Қаржылық емес қолдаулар, гранттар бөлу мен жастарды әлеуметтік бизнеске тарту көрсеткіштері жоғары

Дереккөз: авторлар дереккөз негізінде құрастырған [15].

Осы аталған елдердің ең басты мақсаты - бұл әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау, білікті қызметкерлерді тарту мүмкіндігі, қоғамның әлеуметтік кәсіпкерлік туралы хабардар болуы, осы бизнестің рентабельділігі, елдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің даму қарқыны және инвестицияларға қол жеткізу, жастарды әлеуметтік бизнеске тарту болып табылады. Дамыған елдерде мемлекет халықтың әлеуметтік қажеттіліктерін ұдайы назарда ұстап, жүйелі механизмдермен сәтті жүзеге асырады.

Қорытынды. Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың тұжырымдамалық ұсыныстарына: үкіметтің кәсіпкерлік қызметтің осы түрін дамытудағы ынталандыру саясаты мен қолдау шараларын ұйымдастыруды жүзеге асыруын айта кеткен жөн. Мұндай саясатты іске асыруда шетелдік тәжірибелерді талдай отырып, біздің мемлекетке керекті бағыттарын алу қажет. Ынталандыру саясаты мен қолдау шараларына салықтарды азайту, әлеуметтік кәсіпкерліктің қызметін ынталандыру үшін әртүрлі қорлар құруға бағытталуы қажет. Бұл саланы ынталандыру арқылы мемлекет реттеудің тиімді үлгісін құруға мүмкіндік алады. Зерттеуді қорытындылай келе әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың басым бағыттарына: салық кодексіне сәйкес салық жеңілдіктерін беру, қаржылық қолдау мен мемлекеттік гранттар беру, ақпараттық, консультациялық және әдістемелік қамтамасыз ету және т.б жатады.

Жалпы алғанда, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту күрделі сипаттағы мемлекеттік саясат. Ол елдегі әлеуметтік осал топтардың экономикалық жағдайын теңестіру мен олардың қоғамдағы орнын айқындауға, әлеуметтік жобаларды үнемі қаржыландыру мен оны жүзеге асыру бағытталады.

Әдебиеттер тізімі

1. Dees J.G. The Meaning of Social Entrepreneurship. CASE at Duke, 5 p. [Электронный ресурс] - URL: <https://habr.com/ru/companies/darudar/articles/> (дата обращения: 14.09.2023).
2. Борнштейн Д. Как изменить мир. Социальное предпринимательство и сила новых идей. - М: «Альпина Паблишер». 2017. - 19 с.
3. Барينوва В. Зарубежный опыт развития социального предпринимательства и возможность его применения в России. – М: «Издательство Института Гайдара», 2018. – 100 с.
4. Жохова В.В. Социальное предпринимательство: концепция, сущность и значение // Современная конкуренция. -2015.- Т. 9. № 4(52). – С. 77–99.
5. Зверева Н.И. Создание успешного социального предприятия. – М: «Альпина Паблишер», 2015. – 155 с.
6. Калюжнова Н. Я., Огаркова Е.П., Осипов М.А. Социальное предпринимательство: учебное пособие для вузов.- М: «Юрайт», 2023. – 114 с.
7. Синельников С.М., Соломоник Т.Г., Янборисова Р.В. Энциклопедический словарь предпринимателя. - СПб: “Алга - фонд”, “АЯКС”, 1992.-137– 138с.
8. Дараби М., Солтани Х., Назари К. и Эмами М. Социальное предпринимательство: критический обзор концепции//Журнал прикладных научных исследований.- 2010.- Т.8. № 6. – С. 2932–2940.
9. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам предпринимательства, социального предпринимательства и обязательного социального медицинского страхования». Нур-Султан, Ақорда, 24 июня 2021 года. № 52-VII ЗРК.
10. Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». Atameken Business | Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». [Электрон. ресурс] – URL: <https://atameken.kz/ru/atameken> (дата обращения: 22.09.2022)
11. Барракет Джо, Коллер Дж, Н. О'Коннор, Андерсон М. Поиск сектора социального предпринимательства Австралии (FASES) 2010. Технологический университет Квинсленда. [Электронный ресурс] – URL: https://kk.mgwiki.top/wiki/Social_enterprise?ysclid=lbyidzkw4h167580736/ (дата обращения: 18.09.2022)
12. Маккуилтен Г., Уорр Д., Хамфери К. и Спайерс А. Амбивалентные предприниматели: социальное предприятие, основанное на искусстве, в неолиберальном мире. Журнал социального предпринимательства 2020. Т.16. № 2. - С. 121-140. [Электронный ресурс] – URL: <https://doi.org/10.1108/SEJ-03-2019-0015/> (дата обращения: 14.10.2022)
13. Волкова М.С. Становление социального предпринимательства // Вестник ТГУ им. Г.Р. Державина. - 2015. – № 5. – С.24-29.
14. Қанапиянова К.Б., Рузанов Р.М. Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту принциптері: шетелдік тәсілдер және Қазақстан. Экономика: стратегия и практика. - 2020. - Т 2. №15. - С. 152-166.
15. The best countries to be social entrepreneur. [Электронный ресурс] - URL: <https://poll2019.trust.org/> (дата обращения: 24.02.2022).
16. Харченко А. А. Социальное предпринимательство в России. Бизнес-образование в экономике знаний. – 2020. - № 3. - С. 86-86. [Электронный ресурс] - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-predprinimatelstvo-v-rossii-1/viewer> (дата обращения: 22.04.2022).
17. State of Social Enterprise Report 2020. [Электронный ресурс] - URL: <http://socialenterprise.org.uk/uploads/citations/FINALVERSIONStateofSocialEnterpriseReport2020.pdf> (дата обращения: 14.05.2022).
18. Greece social and solidarity economy report. [Электронный ресурс] - URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/greece_social_and_solidarity_(дата обращения: 19.06.2022).
19. State of Social Enterprise Report 2022. Факты и цифры. Социальное предприятие Великобритания. [Электронный ресурс] - URL: socialenterprise.org.uk (дата обращения: 25.06.2022).
20. Коалиция социальных предприятия. [Электронный ресурс] - URL: company-information.service.gov.uk (дата обращения: 25.06.2022).
21. Данные Министерства национальной экономики Республики Казахстан. [Электронный ресурс] - URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/>(дата обращения: 18.09.2022).

Г. М. Жантелеуова, Ш. Ш. Турмаханбетова, А. Б. Майдырова
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Роль и функции социального предпринимательства в экономическом развитии

Аннотация. Социальное предпринимательство является одним из направлений активных исследований в современных исследованиях в области экономики. В данной статье проводится анализ понятия социального предпринимательства, его значения и основных предпосылок развития социального предпринимательства в Казахстане. В статье описаны особенности и характеристики социальных предприятий в Казахстане. Основная цель статьи - проанализировать развитие социального предпринимательства в Казахстане на конкретных примерах и определить его значение в развитии экономики. Определить роль этой отрасли в экономике страны и факторы, необходимые для ее улучшения.

Социальное предпринимательство предполагает правильное использование ресурсов для продвижения устойчивого и инклюзивного предпринимательства, которое ценит ценности. Поэтому, поскольку понятие социального предпринимательства до сих пор не до конца изучено, эта область нуждается в углубленном исследовании. Основными факторами, отличающими социальное предпринимательство от традиционного предпринимательства, являются использование предпринимателями экономических ресурсов и социальных возможностей, носящих инновационный и адаптированный к современным условиям характер. Углубленное изучение социального предпринимательства требует определения его экономической роли и стратегических задач. Очень важна значимость социального предпринимательства и его роль в социально-экономическом развитии общества, а также необходимость создания благоприятного бизнес-климата в этой сфере. В результате анализа уточнены основные понятия социального предпринимательства, определены признаки, особенности, роль социального предпринимательства в Казахстане, проанализированы его функции.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальные цели, уязвимые слои общества, категории социального предпринимательства.

G. M. Zhanteleuova, Sh. Sh. Turmakhanbetova, A. B. Maidyrova
*L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan*

The role and functions of social entrepreneurship in economic development

Abstract. Social entrepreneurship is one of the active research areas in modern economics research. This article analyzes the concept of social entrepreneurship, its meaning and the main prerequisites for the development of social entrepreneurship in Kazakhstan. The article describes the features and characteristics of social enterprises in Kazakhstan. The main purpose of the article is to analyze the development of social entrepreneurship in Kazakhstan on specific examples and determine its importance in the development of the economy. Determine the role of this industry in the country's economy and the factors necessary to improve it.

Social entrepreneurship involves the proper use of resources to promote sustainable and inclusive entrepreneurship that values values. Therefore, since the concept of social entrepreneurship is still not fully understood, this area needs in-depth research. The main factors that distinguish social entrepreneurship from traditional entrepreneurship are the use by entrepreneurs of economic resources and social opportunities that are innovative and adapted to modern conditions. An in-depth study of social entrepreneurship requires determining its economic role and strategic objectives. The importance of social entrepreneurship and its role in the socio-economic development of society is very important, as well as the need to create a favorable business climate in this area. As a result of the analysis, the basic concepts of social entrepreneurship were clarified, the characteristics, features, and role of social entrepreneurship in Kazakhstan were determined, and its functions were analyzed.

Keywords: social entrepreneurship, social goals, vulnerable segments of society, categories of social entrepreneurship.

References

1. Dees J.G. The Meaning of Social Entrepreneurship. CASE at Duke, 5 p. [Electronic resource] - URL: <https://habr.com/ru/companies/darudar/articles/> (Accessed:14.09.2023).
2. Bornstejn D. Kak izmenit' mir. Social'noe predprinimatel'stvo i sila novy'x idej [How to change the world. Social entrepreneurship and the power of new ideas]. (M: «Al'pina Pabliher».19, 2017). [in Russian].
3. Barinova V. Zarubezhny'j opy't razvitiya social'nogo predprinimatel'stva i vozmozhnost' ego primeneniya v Rossii [Foreign experience in the development of social entrepreneurship and the possibility of its application in Russia]. (M: «Izdatel'tsvo Instituta Gajdara». 100, 2018). [in Russian].
4. Zhoxova V.V. Social'noe predprinimatel'stvo: koncepciya, sushhnost' i znachenie. Sovremennaya konkurenciya [Social entrepreneurship: concept, essence and meaning. Modern competition].9. 4(52).77–99 (2015). [in Russian].
5. Zvereva N. I. Sozdanie uspeshnogo social'nogo predpriyatiya [Creation of a successful social enterprise]. (M: «Al'pina Pabliher».155, 2015). [in Russian].
6. Kalyuzhnova N.Ya., Ogarkova E.P., Osipov M.A. Social'noe predprinimatel'stvo: uchebnoe posobie dlya vuzov [Social entrepreneurship: a textbook for universities].(M: «Yurajt». 114, 2023). [in Russian].
7. Sinel'nikov S.M., Solomonik T.G., Yanborisova R.V. E'nciklopedicheskiy slovar' predprinimatelya [Encyclopedic Dictionary of an Entrepreneur]. (SPb: “Alga - fond”, “AYaKS”. 1992.-137–138 p.). [in Russian]
8. Darabi M., Soltani X., Nazari K. i E'mami M. Social'noe predprinimatel'stvo: kriticheskiy obzor koncepcii. Zhurnal prikladny'x nauchny'x issledovaniy [Social entrepreneurship: a critical review of the concept. Journal of Applied Scientific Research]. 8 (6), 2932–2940(2010). [in Russian]
9. Zakon Respubliki Kazaxstan «O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotory'e zakonodatel'ny'e akty' Respubliki Kazaxstan po voprosam predprinimatel'stva, social'nogo predprinimatel'stva i obyazatel'nogo social'nogo medicinskogo straxovaniya». Nur-Sultan, Akorda, 24 iyunya 2021 goda. № 52-VII ZRK [Law of the Republic of Kazakhstan "On amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Kazakhstan on Entrepreneurship, Social Entrepreneurship and compulsory social health insurance". Nur-Sultan, Akorda, June 24, 2021. No. 52-VII ZRK].
10. Nacional'naya palata predprinimatelej Respubliki Kazaxstan «Atameken». Atameken Business. Nacional'naya palata predprinimatelej Respubliki Kazaxstan «Atameken». [National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken". Atameken Business. National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken"] - Available at: <https://atameken.kz/ru/atameken> (Accessed: 22.09.2022)
11. Barraket Dzh., Koller Dzh., N. O'Konnor, Anderson M. Poisk sektora social'nogo predprinimatel'stva Avstralii (FASES) 2010. Texnologicheskij universitet Kvinslenda. [Australia's Social Enterprise Sector Search (FASES) 2010. Queensland University of Technology] - Available at: https://kk.mgwiki.top/wiki/Social_enterprise?ysclid=lbyidzkw4h167580736/ (data Accessed: 18.09.2022)
12. Makkuilten G., Uorr D., Xamferi K. i Spajers A. Ambivalentny'e predprinimateli: social'noe predpriyatie, osnovannoe na iskusstve, v neoliberal'nom mire. Zhurnal social'nogo predprinimatel'stva. [Ambivalent Entrepreneurs: Art-Based Social Enterprise in a Neoliberal World. Journal of Social Entrepreneurship] 16 (2), 121-140. (2020). - Available at: <https://doi.org/10.1108/SEJ-03-2019-0015/> (Accessed: 14.10.2022).
13. Volkova M.S. Stanovlenie social'nogo predprinimatel'stva [Vestnik TGU im. G.R. Derzhavina][Formation of social entrepreneurship. Bulletin of TSU im. G.R. Derzhavin], 5, 24-29. (2015). [in Russian].
14. Kanapiyanova K.B., Ruzanov R.M. Aleumettik kәsipkerlikti damy`tu principteri: sheteldik tәsilder zhәne Kazakstan. E`konomika: strategiya i praktika[Aleumettik kasipkerlikti damyту principteri: sheteldik tasilder zhane Kazakhstan. Economy: strategy and practice]. 2 (15), 152-166. (2020). [in Kazak].
15. The best countries to be social entrepreneur. [The best countries to be social entrepreneur] - Available at: <https://poll2019.trust.org/> (Accessed: 24.02.2022).
16. Xarchenko A. A. Social'noe predprinimatel'stvo v Rosii. [Biznes-obrazovanie v e`konomike znaniy. 3, 86-89. (2020). [Social entrepreneurship in Russia. Business education in the knowledge economy] - Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-predprinimatelstvo-v-rossii-1/viewer> (Accessed: 22.04.2022).

17. State of Social Enterprise Report 2020. [State of Social Enterprise Report 2020] - Available at: <http://socialenterprise.org.uk/uploads/citations/FINALVERSIONStateofSocialEnterpriseReport2020.pdf> (Accessed: 14.05.2022).

18. Greece social and solidarity economy report. [Greece social and solidarity economy report] - Available at: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/greece_social_and_solidarity_ (Accessed: 19.06.2022).

19. State of Social Enterprise Report 2022. Faktıy`ı cifrıy`. Social`noe predpriyatıe Velikobritaniya. [State of Social Enterprise Report 2022. Facts and figures. Social enterprise UK] - Available at: socialenterprise.org.uk (Accessed: 25.06.2022).

20. Koaliciya social`ny`x predpriyatii. [Social Enterprise Coalition] - Available at: company-information.service.gov.uk (Accessed: 25.06.2022).

21. Danyıe Ministerstva nacional`noj e`konomiki Respubliki Kazaxstan. [Data of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan] - Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details> (Accessed: 18.09.2022).

Авторлар туралы мәлімет:

Жантелеуова Г.М. – негізгі автор, «Экономика» мамандығының 2 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Турмаханбетова Ш.Ш. – автор, э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Майдырова А.Б. – автор, э.ғ.д., профессор, «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Zhanteleuova G.M. – **corresponding author**, PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Turmakhanbetova Sh.Sh. – Doctor of Economics, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Maidyrova A.B. – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).